

سوال

آیا بر همه‌ی مردم واجب است که هلال ماه رمضان را جستجو کنند؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

گروهی از علما بر این رای هستند که تلاش برای رویت هلال شب اول رمضان واجب کفایی است، یعنی اگر همه‌ی مردم آن را ترک کنند همه گناهکار می‌شوند [و اگر برخی این کار را انجام دهند از گردن دیگران می‌افتد] و این قول حنفیه است. برخی از فقهاء جستجوی هلال را مستحب دانسته‌اند.

در مجمع الأنوار (۱/ ۲۳۸) به اختصار چنین آمده است: **بر مردم واجب کفایی است که [عده‌ای] در شب بیست و نهم شعبان و رمضان در جستجوی هلال برآیند، و همینطور در ماه ذوالقعدة؛ و بر حاکم واجب است که به مردم دستور دهد این کار را انجام دهند.**

در فتاوی الهندیة (۱/ ۱۹۷) آمده است: **واجب است که مردم در بیست و نهم شعبان به هنگام غروب خورشید در جستجوی هلال برآیند؛ پس اگر آن را دیدند [فردایش] روزه می‌گیرند و اگر دیده نشد سی روز را کامل می‌کنند.** مراجعه کنید به: فتح القدير (۲/ ۳۱۳).

در کشف القناع (۲/ ۳۰۰) آمده است: **مستحب است که مردم در شب سی‌ام شعبان هلال رمضان را جستجو کنند.** جستجوی هلال به سبب احتیاط برای روزه و دوری از اختلاف مستحب است، و از عائشه - رضی الله عنها - روایت است که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در [شمارش روزهای] شعبان دقتی می‌کرد که در دیگر ماه‌ها انجام نمی‌داد، سپس با دیدن [هلال] رمضان روزه می‌گرفت به روایت دارقطنی با سند صحیح.

و از ابوهریره به صورت مرفوع روایت شده که **هلال شعبان را برای رمضان بشمارید** به روایت ترمذی (۶۷۸).

صاحب تحفة الأحوزی می‌گوید: **ابن حجر می‌گوید: یعنی در شمارش و ضبط آن تلاش کنید به این صورت که مطالع آن را**

به دقت در نظر بگیرید و منزلگاه‌هایش را جستجو کنید تا در ادراک هلال رمضان حقیقتاً آگاه باشید و چیزی از آن را از دست ندهید.

در دایرة المعارف فقهی (۲۲/ ۲۳) آمده است: «رویت هلال امری است که زمان برخی از عبادات به آن وابسته است، بنابراین مشروع است که مسلمانان در جستجوی آن تلاش کنند و این مساله در شب سی‌ام شعبان برای دانستن آغاز رمضان تاکید بیشتری دارد، و همینطور در شب سی‌ام رمضان برای پی بردن به پایان رمضان و آغاز شوال، و در شب سی‌ام ذی القعدة برای شناخت آغاز ذی الحجه، زیرا دو رکن از ارکان اسلام یعنی روزه و حج به این سه ماه وابسته است، و همینطور تعیین عید فطر و عید قربان.

پیامبر - صلی الله علیه وسلم - نیز بر جستجوی این رویت تاکید نموده است، زیرا از ابی هریره - رضی الله عنه - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: **با دیدن آن روزه بگیرید و با دیدنش افطار کنید، و هرگاه از دید شما پنهان ماند شعبان را سی روز کامل نمایید، و از عبدالله بن عمر - رضی الله عنهما - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: ماه بیست و نه روز است، پس روزه نگیرید تا آنکه آن را ببینید، پس اگر از شما پنهان ماند تعداد [روزهای] آن را سی روز کامل کنید.** حدیث اول روزه‌ی ماه رمضان را با دیدن هلال یا با کامل کردن سی روز شعبان واجب دانسته و با دیده شدن هلال ماه شوال دستور به افطار یا کامل کردن سی روز رمضان داده است. حدیث دوم نیز از روزه گرفتن رمضان پیش از دیدن شدن هلال آن یا پیش از به پایان رسیدن شعبان در صورت صاف بودن هوا نهی کرده است.

از پیامبر - صلی الله علیه وآله وسلم - حدیثی وارد شده که دال بر اهمیت ایشان به هلال شعبان برای [دقت در ثبوت] رمضان است. ایشان می‌فرماید: **هلال شعبان را برای رمضان حساب کنید** و حدیثی دیگر که نشان دهنده‌ی توجه ایشان به ماه شعبان برای دقت در ثبت صحیح وارد شدن رمضان است: از عائشه - رضی الله عنها - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - برای [شمارش روزهای] شعبان دقتی می‌کرد که برای دیگر [ماه‌ها] چنین توجهی نشان نمی‌داد، سپس با دیدن [هلال] رمضان روزه می‌گرفت، پس اگر از وی پنهان می‌ماند سی روز را در شمار می‌آورد سپس روزه می‌گرفت.

شارحان گفته‌اند: یعنی در شمارش روزهای شعبان برای محافظت از حساب روزه‌ی رمضان دقت فراوانی می‌کرد. صحابه - رضی الله عنهم - در حیات پیامبر - صلی الله علیه وسلم - و پس از وفات ایشان به رویت هلال اهمیت می‌دادند و در جستجویش بر می‌آمدند. از عبدالله بن عمر - رضی الله عنهما - روایت است که گفت: **مردم در جستجوی هلال بودند، پس پیامبر - صلی الله علیه وسلم - را از رویت آن آگاه نمودم؛ ایشان روزه گرفتند و مردم را به روزه امر کردند.** از انس بن مالک - رضی الله عنه - نیز روایت است که گفت: **همراه با عمر بین مکه و مدینه بودیم و هلال را می‌جستیم. من مردی تیزبین بودم و آن را دیدم و هیچ کس جز من ادعای دیدن هلال نکرد. به عمر می‌گفتم: آیا آن را نمی‌بینی؟ و او نمی‌دید.**

حنفیه جستجوی هلال رمضان را در شب سی‌ام شعبان واجب کفایی می‌دانند، که اگر آن را دیدند روزه می‌گیرند و اگر نه، تعداد روزهای شعبان را کامل می‌کنند و سپس روزه می‌گیرند، زیرا هر چه واجب به آن وابسته باشد خود نیز واجب است.

حنابله می‌گویند: جستجوی هلال برای احتیاط روزه و دوری از اختلاف مستحب است، و از مالکیه و شافعیه در این باره قول صریحی نیافته‌ایم». پایان نقل از دایرة المعارف فقهی.

از شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - پرسیده شد: اگر هیچ‌یک از مسلمانان هلال آغاز و پایان رمضان را جستجو نکنند، گناهکار می‌شوند؟

ایشان چنین پاسخ داد: «جستجوی هلال رمضان یا هلال شوال در دوران صحابه - رضی الله عنهم - مساله‌ای عادی بود، همانطور که ابن عمر - رضی الله عنهما - می‌گوید: **مردم هلال را می‌جستند؛ من به پیامبر - صلی الله علیه وسلم - خبر دادم که آن را دیده‌ام، پس ایشان روزه گرفت و به مردم دستور داد روزه بگیرند.**

بی‌شک راه و روش صحابه - رضی الله عنهم - کامل‌ترین روش است» (۴۸ سؤالاً فی الصوم / ۲۱).

اما آنچه صحیح‌تر به نظر می‌رسد این است که جستجوی هلال رمضان و شوال و ذی‌الحجه واجب کفایی است زیرا دو رکن از ارکان اسلام یعنی روزه و حج به آن وابسته است. والله اعلم.